

"İ'lem ey esbaba mübtelâ insan! Bil ki, sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle techizi, kudretine nisbetle zerreler ve şemslar müsâvî olan Zât'ın 'Kün' emriyle müsebbebi halletmesinden daha kolay..." İzah?

Cenâb-ı Hakk'ın iki farklı yaratması var: **İbda** ve **inşa**.

İbda, bir şeyi sebepler olmaksızın doğrudan yaratması, **inşa** ise sebepleri vasıta ederek onların eliyle neticeyi yaratması. Her ikisi de Allah'ın sonsuz kudretine göre aynıdır, biri diğerinden daha kolay, yahut daha zor değildir.

Bu derste, **sebeplerin bir tesirleri olmadığı ve eşyanın yaratılmasında Cenâb-ı Hak için bir kolaylık sağladıklarının düşünülemediği** konu alınıyor.

Bir örnek üzerinde konuyu tahlil edelim:

Cenâb-ı Hak, meyveyi yaratmasında ağacı sebep olarak takdir etmiş. Ağaç, sebep; meyve müsebbebidir. Ağacın meyveye sebep kılınması da sebebiyetin takdiridir. Bütün bunlar inşa için söz konusudur. **İbdada** bunların hiçbiri yoktur, meyve, gökten yağmur yağması gibi, doğrudan yaratılır.

Meyvenin yaratılması sadece ağaçla olmuyor, toprak lazım, su lazım, hava lazım, güneş lazım, dünyanın dönmesiyle bahar mevsiminin gelmesi lazım. Bütün bu sebepleri yaratıp takdir ettikten sonra, bunlardan bir meyve inşa etmek, o meyveyi doğrudan **"ol"** emriyle yâni ibda yoluyla yaratmadan daha kolay da değildir, daha mükemmel de değildir, daha âlâ da değildir.

O halde, *"Sebepler niçin devreye sokuluyor?"* şeklinde bir soru akla gelebilir. **Bu dünya hikmet dünyasıdır.** Eşyanın sebepler eliyle yaratılmalarının bir hikmeti, insanların yaratılış konusunda bir imtihana tabi tutulmalarıdır. **Kim mahlukatı Allah'ın yarattığına inanacak, kim sebeplere vererek inkâr yolunu tutacaktır;** bunun görülmesi ve gösterilmesidir.

Sebeplerin diğer bir hikmeti de bu tarz yaratma ile Cenâb-ı Hakk'ın birçok ilâhî sanatlarının, icraatlarının sergilenmiş olmasıdır. Meselâ, tavuklar doğrudan yaratılışta, tavuğun yediği gıdalardan yumurta yaratılması, onun içine tavuğun bütün planının yerleştirilmesi, o yumurtanın açılarak ondan civcivlerin çıkması ve yine o yumurtaların bir kısmının da insanlara ayrı bir gıda kaynağı olması gibi nice hikmetler gizli kalacak, sergilenmeyecekti. Bu tarz bir yaratma ile ortaya ne civcivler çıkardı, ne bebekler, ne de fidanlar.

İnsanlar sebepsiz, vasıtasız bir anda yaratılmış olsalardı, anne, baba ve akraba kavramlardan uzak kalırlardı. Böyle olmayıp da inşa yoluyla yaratıldıkları için, toplum hayatında birçok imtihanlar geçiriyorlar, birçok sevaplara nail oluyorlar. **Babalarına ettikleri hürmet onlar için sevap olduğu gibi, çocuklarına yaptıkları yardımlar da birer sadaka hükmüne geçiyor.** Böyle sayılamayacak kadar çok hikmet için insanların bu dünya meydanına ibda yoluyla değil, inşa yoluyla gelmeleri gerekiyor.

Ahirette hikmetten ziyade, kudret hakim olacak ve hükmünü icra edecek. İnsanlar bir anda yaratılıp mahşer meydanına toplanacaklar. Meyveler dallarda bir anda yaratılacaklar. Anneler de babalar da evlatları da aynı yaşta olacaklar. Artık, aile hukuku konusunda yeni bir imtihan geçirilmeyeceği için, böyle bir yaratılış o âleme çok uygun düşecek.

" İ'lem ey esbâba müptelâ insan! Bil ki, sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle teşhizi, kudretine nisbetle zerrelere ve şemslere müsâvi olan Zâtın "Kün" emriyle müsebbebi halk etmesinden daha kolay, daha ekmele, daha âlâ değildir."(1)

Allah'ın kainatta sebepler vasıtası ile iş görmesi, sebepler ile yaratmanın daha kolay ve daha mükemmel olmasından dolayı değildir. Yani Allah, sebepler kolaylık sağlasın, icraatına bir hafiflik versin diye sebepleri takdir etmiş değildir. Allah'ın kudreti sonsuz olduğu için, bütün kainatı yaratmakla bir atomu yaratmak arasında fark yoktur. O bir şeye "ol" dedi mi o şey anında olur. Bir şeyin sebepler eli ile yaratılması ile sebepsiz anında "ol" emri ile yaratılması arasında kolaylık ve hafiflik bakımından hiçbir fark yoktur.

Sebeplere tapacak derecede bağımlı olan insanlar, Allah'ın sebepleri takdir etmesini, -haşa- sebeplere muhtaç olduğu için takdir ediyor, fikrine sapıyorlar. Halbuki Allah tarafından sebeplerin araya vesile olarak takdir edilmesi, tamamen insanlara Allah'ın isim ve sıfatlarını daha güzel tarif ve talim etmesi içindir. Zira bir şeyin süreçten yoksun olarak aniden vücut bulmasında Allah'ın isim ve sıfatları iyi anlaşılır.

Mesela bir çiçeğin bir süreç içinde vücut bulmasında çok isimler araya girip kendini teşhir ve ilan ediyor. Şayet çiçek aniden ve sebepsiz bir şekilde yaratılacak olsa idi, o isim ve sıfatlar devreye girip kendinin teşhir ve ilan edemezlerdi. Bu sebeple, sebepler araya girip Allah'ın isimlerinin teşhir ve ilan edilmesinde perde ve vasıta oluyorlar.

Yoksa sebepler Allah'a bir fayda ve kolaylık temin etmek için devreye ve araya giriyor değildir. Allah istese idi, bütün kainatı sebepsiz bir an içinde yaratabilirdi, bu onun sonsuz kudretine çok basit ve kolaydır.

Sebeplerin, Allah'ın işlerinde ve icraatlarında aracı olarak kullanılmasındaki gaye ve hikmetlerden birisi de, bazı haksız ve yersiz şikayetlerin hedefini değiştirmek ve Allah'ın azamet ve izzetinin önünde bir paratoner vazifesini görmek içindir.

Evet izzet ve azamet sebeplerin haksız ve yersiz şikayetlere hedef ve perde olmasını gerektiriyor. Ta ki zahiri çirkin ve zararlı gibi görünen fiiller ve işler Allah'a isnat edilmesin, onunla anılmasın. Aslında, hakikatta, o çirkin ve merhametsiz gibi görünen şeyler, çirkin ve merhametsiz değiller. İnsan dar akli ve aciz ve tahammülsüz fitratından dolayı ağlama ve sızlamaya müsait olduğu için şikayet ve tenkidinin hedefini sebeplere yönlendiriyor. Sebepler olmasa, o haksız tenkit ve serzenişler direkt Allah'a gidecektir. Onun için Allah, araya sebepleri koymuş ki haksız ve yersiz eleştiri ve şikayetlere maruz kalmasın. Sebeplerin konulmasının iki ana hikmeti ve gerekçesi bu iken, maalesef insanlar tapacak derecede sebeplere perestiş ediyorlar, onları hakiki mutasarrıf addediyorlar. İşte bu ilemde vurgulanan husus bu gibi noktalardır.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Zeylü'l-Hubab.](#)